

***За онова, което спасява разговорите в
семейството от скуката***

Ето какво разказва един седемнадесетгодишен младеж за разговорите, които се водят у дома: “Във всеки разговор с родителите ми, те се отнасят снизходително към мен. Мислят се за нещо повече, отнасят се с мен като с интелектуално недоразвит. Много по-интересни са разговорите с приятелите ми. Ето защо, не полагам особени усилия да водя истински разговор въкъщи. Татко никога не ме слуша, а мама смята, че винаги трябва да бъде в центъра на вниманието и да говори без никой да я прекъсва. Тъкмо напротив, аз смятам, че е допустимо да бъде прекъсвана: това показва, че човек се интересува от това, което тя казва. С приятелите ми е по-добре, защото те се отнасят с

мен като с равен и се вълнуват от неща, които не интересуват родителите ми. Разговорът трябва да бъде подхранван от страстния интерес към темата”.

От друга страна, майката на същото това момче твърди, че жадува за истински разговор, макар да е член на общинския съвет, по професия да е адвокат, а в миналото да се е занимавала с преподаване, което означава, че е прекарала голяма част от живота си в говорене: “Без разговор – твърди тя – човешката душа е печална. Ето защо, той е почти толкова важен, колкото храната, любовта и физическите упражнения. Това е една от големите потребности на човека. Ако бъдем лишени от него, ще загинем. Затова хора, живели в изолация като Тери Уейт⁷, са запазили разсъдъка си, въпреки въображаеми разговори със самите себе си”.

По собствените ѝ думи, наистина тъжен е фактът, че заради постоянните прекъсвания на звънящия телефон, в нейния забързан живот не остава много време за истински разговори, каквито тя обича: лишени от припряност и отморяващи, споделяни с хора, които участват в тях като равни. Така в един момент разговорите ѝ станали пасивни: нищо повече от гледане на телевизия или слушане на радио. “Наистина обичам другите хора да разговарят с мен”, казва тя. От друга

⁷ Писател и хуманитарен работник, който е държан за заложник в Ливан между 1987 и 1991 г. Бел. прев.

Семеен разговор

страна, присъстващите на организираниите от нея вечери, по нейните собствени думи, не са нищо повече от “егота, крещящи “Виж ме! Не съм ли страхотен?”, поради което никой не иска да чуе това, което казва другия”. Ето защо, тя стига до извода, че е по-добре да разговаря с непознати, отколкото с хора, които вече е опознала, тъй като първите изглежда са по-склонни да слушат.

Съществува мит, който твърди, че в миналото разговорите са били гръбнакът на семейния живот, че преди епохата на бързото хранене, хората не е имало какво друго да правят, освен да разговарят помежду си. В действителност, много глави на семейства смразявали домашните си с мълчание или пък предпочитали да отскочат до кръчмата, за да поговорят там с приятелите си, вместо с жените и децата си. Семейните кавги, ревността и съперничеството били в състояние да причинят също толкова мълчание, колкото и телевизорът. Дори в традиционните общества, където се предполага, че семейните връзки са силни, обхватът на темите за разговор е силно ограничен. Тайванският режисьор Анг Лий влага в устата на един от своите герои следните думи: “Ние се тревожим един за друг и тъкмо това е, което ни прави семейство”. Японският филм “Семеен живот” представя тоталния упадък на

разговора, при който децата нямат какво да споделят с родителите си. В Бразилия съм срещал хора, които обичат да разговарят, но в същото време твърдят, че бабите и дядовците им прекарвали дълги периоди от време в почти пълно мълчание. Тази страна съвсем не е единствената, в която по традиция танцът и песента са предпочитаният начин за изразяване на чувства, които иначе не могат да бъдат изказани с думи.

Ако наистина желаем да водим семейни разговори, то трябва да измислим съвсем нов тип разговори, пригодени за нашето време. Трябва също да схванем по-ясно каква е същността на семейството. То не е просто спокойно убежище, в което можеш да се самоизолираш от враждебния и объркващ свят, да се отпуснеш и да се почувстваш свободен. Всеки път, когато една двойка сключва брак, започва разговор между техните две семейства, които в повечето случаи дотогава дори не са се познавали. На едно място се събират сватове и братовчеди, в някои случаи с различна националност или обществено положение, които не по своя воля са избрали да общуват едни с други. Ето защо, семейството е най-добрият учител в изкуството да разговаряме с непознати. Семейният разговор може да процъфтява само при положение, че семейството се разглежда като подходяща изходна точка, от която да

правим открития за света, да ги обсъждаме и усвояваме без страх.

Семейната трапеза има основно значение в това начинание. На нея се учим да водим изтънчени разговори или поне така би трябвало да бъде в идеалния случай. Въпреки това, добрият разговор по време на хранене е истинска рядкост, това все още е изкуство, което трябва да бъде развивано. В миналото храненето заедно често било нещо като богослужение, отслужвано в чест на съвместното съществуване, но всичко това невинаги било придружено от разговор. На чужденците, които посещавали Англия по времето на кралица Елизабет, често им правело впечатление храненето в мълчание. Има китайски и индийски наръчници по етикеция, които повеляват да не се говори по време на хранене, а един италиански наръчник добавя: "Говоренето не е за масата, а за пицата". Древните гърци грижливо разграничавали самата вечеря от забавните пирове, които устройвали след нея. Един антрополог, изследвал живота в индонезийски град отбелязва: "Не успях да открия дори едно семейство от моя квартал, което да се храни заедно. Няма и трапезарии, всеки член на семейството взима своята чиния с храна когато реши и се оттегля, за да я изяде отделно от другите". Иначе казано, бързото хапване съвсем не е модерно изобретение.

Детско бърбене

За да водиш разговор по време на хранене трябва да изпитваш специфичен тип глад. Великият френски философ-гастроном Бриле-Саварин⁸ разграничава насадата от храненето от насадата от пребиваването на масата, като последната е свързана с дружеския разговор, посветен на значими теми. Споделянето на храната е в състояние да породи усещане за благополучие и приятелски чувства и дори много повече. Ако винаги поднасяте едни и същи ястия, скоро няма да имате нови неща за казване по повод на храната. Екзотичната кухня пренася разговора към други цивилизации и изминали столетия. В миналото, храната пораждала страховити мисли, предразполагащи към запазване на мълчание. Всяка нейна съставка се считала за надарена с магически свойства. Днес ние постепенно започваме да се завръщаме към идеята, че храненето е акт на съпричастност към случващото се в природата. Ястията ни карат да се замислим за липсата на изтънченост в нашите навици, докато готвенето постепенно се превръща в изкуство. От своя страна, пазаруването се превръща в истинска игра на криеница, тъй като опаковката умело прикрива своето

8 Жан-Анелм Бриле-Саварин (1755-1826) е френски адвокат, политик и гастроном, известен с любовта си към сиренето (неговото име носи марка френско сирене). Автор на крилатата фраза "Кажи ми какво ядеш и ще ти кажа какъв си". Бел. прев.

съдържание чрез дребния шрифт, с който са изписани най-важните неща върху нея. Надявам се, че ще дойде ден, когато онези, които формират отношението ни към храната, авторите на статии за ресторанти във вестниците и създателите на кулинарни програми по телевизията, ще започнат да обсъждат и качеството на разговорите, които подбуждат вкусните им ястия, а няма да обръщат внимание единствено на обзавеждането на ресторантите или на кулинарните техники, разкрити в рецептите. Трябва да измислим нова поезия на храната, също както предците ни са измислили някога езика на цветята.

Много от хората, които си припомнят прекрасните разговори по време на семейните трапези допускат, че те са били такива тъкмо защото на тях редовно са присъствали различни гости, насочващи умовете на събеседниците към нови теми. Разговорите, също като семействата, се разпадат, когато дълго време са в изолация. Същото се случва, когато гостите имат общо взето същия жизнен опит като вас самите. Хората с еднакви професии или хоби рядко се оказват въввлечени във вдъхновяващ разговор. Семейните трапези са измислени, тъкмо за да спрат само деловите разговори и да смесят в едно най-различни видове разговор. За да се превърне в приключение, разговорът трябва неспирно да усвоява нови пространства.

Семейна традиция

Семейни приятели

В Ямайка има традиция, повеляваща на местните жители да канят туристите да споделят храната им. В основата на тази традиция е положено тъкмо удоволствието да общуваш с непознати. Ние сме загубили този тип семейно гостоприемство, разпространено някога по целия свят, благодарение на което всеки, независимо от това колко е беден, предлагал безплатно храна на странниците, минаващи покрай дома му. “Страннолюбието не забравяйте – повелява Библията – защото чрез него някои, без да знаят, оказаха гостоприемство на Ангели”⁹.

Основна, но неявна тема на семейните разговори, е това как хората с различен нрав или възраст могат да живеят заедно. В продължение на много векове децата били учени да мълчат. Част от тях днес си откъщават, обсебвайки разговорите на масата, но техният принос е несъмнено съществен, тъй като тъкмо те увеличават многократно способността ни да разбираме другите хора. Един преподавател по философия публикувал текста на своите философски беседи с деца от основното училище, за да покаже, че децата са далеч по-способни и склонни да мислят абстрактно, отколкото възрастните обикновено приемат. Дори едно тригодишно дете се оказало способно да проведе този прекрасен разговор, след като наблюдавало как

баща му яде банан:

“Ти не обичаш банани, нали Стиви?” – казал бащата.

“Не – отговорил Стиви. – Ако ти беше аз, също нямаше да ги обичаш”.

След минута размисъл, детето добавило: “Но тогава кой щеше да е баща ми?”.

Това е добър философски въпрос. Човек би могъл да проведе интересен разговор на тази тема, особено ако в училище ни учеха как да мислим по такива въпроси.

В някои страни децата се насърчават да общуват повече, отколкото в други. Учен, изследвал споровете между деца по време на игра, установил, че 31% от препирните между италианските деца са свързани с вярвания и мнения, докато при американските деца този тип препирни са едва 6%. Изглежда, че спорът между италианците е не просто вербален конфликт, а също и възможност за изява, за демонстриране на умение в името на насладата от общуването. Нека да добавим, че американските деца се карат за предмети и играчки два пъти по-често от италианските деца, за които пък проявата на стил в пререканията има голямо значение: целта не е просто да се спечели спора, тук преди всичко се цени самото участие в дискусията.

Така че колкото повече изолираме децата в една

специфична култура на подрастващите, толкова по-бедни ще бъдат и нашите, и техните разговори. Ето защо, изглежда е дошло време да им отредим по-интересна роля в света на възрастните и в семейния живот.

Думата “семејство” първоначално е обозначавала не само роднините, но и слугите в дадено домакинство. Тя обхващала хора от различни класи, бедни роднини, домашни учители и гувернантки, градинари и готвачи. В една господарска къща с шест спални имало до двадесет прислужници. Ето защо, хората от различните класи говорили помежду си, макар общуването им често било грубо и угнетяващо. Градското планиране допринасяло за отделянето на бедните от богатите. Едва напоследък ние подновяваме онзи разговор, който прекраща границите между различните класи и се фокусира върху въпроси, които са предмет на общ интерес: например спорта и политиката.

Разговорите с онези, с които на пръв поглед нямаме нищо общо, поне според мен, трябва да бъдат отведени дори още по-далеч. Сходни последици имат пътуванията: те ни срещат с хора, които имат съвсем различен начин на живот и различни традиции в събеседването. Вярвам, че човешкият род е едно голямо семејство, чиито членове твърде рядко се срещат помежду си. Един от най-добрите начини това да се

промени е да възродим традицията на семейното гостоприемство, тъй като тя осигурява повод да се сложи начало на разговорите с непознати.

Затова трябва да насочим вниманието си към другите традиции и да пренебрегнем идеята, че единствено съвременната цивилизация прави усилие да усъвършенства общуването. В древен Китай например, имало жени, които членували в така наречените поетични клубове, където можело да се говори за всичко, освен за домакинската работа, на която се предполагало, че е посветен животът им. В миналото, тамилските жени се славели с умението си да разговарят, също както и жените от арабския свят, въпреки всичко, което е изписано по повод на покривалото, под което са скрити. Винаги е имало изключения от правилото; отделни личности или двойки са откривали, че разговорите могат да обогатят съвместното им съществуване, а също и да смекчат унищожителния ефект на ревността. Една древна китайска книга за изкуството на разговора носи заглавието “Супа, която лекува ревността”.

Иначе казано, едно семейство придобива своя отличителен облик благодарение на посоката на разговорите, които се водят в него. То може да остане фокусирано върху спомените си, повтаряйки: “Това

В нечие лично пространство

сме ние, това са правели в миналото различните членове на семейството или това правят сега”. От друга страна, то може да се счита за отправна база, от която неговите членове могат да опознават външния свят, както и за място, към което те се завръщат, когато имат нещо ново за казване, така че разговорите винаги да се обогатяват благодарение на случващото се в света навън и вътре в семейството. Ние се превръщаме в затворници на своите семейства, на гените или на спомените си, само ако желаем да бъдем такива. В разговор с другите, смесвайки чуждите гласове с нашия собствен, ние можем да превърнем живота си в неповторимо произведение на изкуството.

А какво да кажем за онези членове на семейството, с които не се спогаждаме, които изглеждат непоправимо самолюбиви или глупави? Какво да кажем за непознатите, които смятаме за злонамерени или просто не харесваме? Аз разграничавам два типа дяволи: обикновени и рогати. На рогатите им харесва да бъдат жестоки, те отказват да се вслушват в чуждите думи и са склонни да отнемат на хората тяхната независимост. Признавам си горчиво, че с такива хора нищо не може да се направи. Далеч съм от мисълта, че можем да решим всички проблеми или автоматично да превърнем противните хора в приятни. За щастие

обаче, повечето дяволи не са рогати: тяхната агресия е проява на слабост, а жестокостта им – знак, че са уплашени. Затова не е нужно да се отказваме напълно от общуването с тях. В рамките на семейството рогатите дяволи често биват оневинявани, което е колкото хубаво, толкова и лошо. Семейството може да помогне на един човек да спре да се чувства изоставен от всички, което е нещо добро, защото това е неизбежната първа стъпка да се почувстваш пълноценен човек.

Редакторката на най-дълго излъчвания радиосериал на BBC “Семейство Арчър”¹⁰ разказва, че умишлено въвеждала противни персонажи в историята, за да може хората да им се присмиват и да си казват: “Не са ли наистина отвратителни?”. След няколко месеца обаче, тя често установявала, че хората започват да им симпатизират, така че се налагало да измисля нов противен персонаж, който да ги замести.

Вярно е, че повечето хора обичат да мразят. Зола казва: “Омразата е свята”. Омразата кара хората да чувстват, че имат принципи и лично мнение. Аз бих добавил обаче, че да откриеш нещо достойно за възхищение или нещо трогателно в някой, иначе неясен или дори омразен човек, също може да носи истинско

10 Излъчването на този радио-сериал започва през 1950 година. До момента са излъчени над 16 000 епизода, което го прави най-дългия в историята на радиото (бел. прев.).